

رویکرد مهندسی فنی و خلط مفهوم معرفت اقتصادی (مطالعه موردی اقتصاد لرستان) با استفاده از روش رگرسیون چند متغیره (مدل پنل تلفیقی)

محمدنبی سعدی پور*

کارشناس ارشد علوم اقتصاد، گروه علوم اقتصادی، دانشکده اقتصاد، دانشگاه مفید قم، قم،
ایران.

چکیده

رویکرد مهندسی اقتصاد در غرب و در کشور ما مسیرهای کاملاً متفاوتی را پیموده است. تفاوت در مسیرهای پیموده شده، ناشی از آن است که اقتصاددانان آن گونه که بایسته است وارد نظام تدبیر نشده‌اند. رویکرد مهندسی اقتصاد منجر به خطاهای گوناگون شده، به نحوی که روند رشد و توسعه اقتصادی را با مانعی جدی روبرو کرده است. خطای ترکیب، نظم خودجوش و نگاه کوتاه‌مدت به رشد اقتصادی موانعی هستند که در این مقاله بدان پرداخت شده است. عدم وجود سیاست‌گذاری مناسب اقتصادی سبب شده تا اقتصاد لرستان موفقیت‌هایی کوتاه و سطحی به دست آورد که در نهایت منجر به تشدید رکود اقتصادی گردیده است. رکود اقتصادی لرستان ناشی از اجرای سیاست‌های نادرست اقتصادی می‌باشد. در حالی که بسیاری از سیاست‌گذاران و مسئولین عدم رشد و توسعه استان را صرفاً ناشی از کمبود بودجه و محرومیت این استان می‌دانند. مقاله حاضر نشان می‌دهد که با وجود فضاهای خالی در اقتصاد لرستان، شاهد همگرایی اقتصاد استان لرستان با سایر استان‌های توسعه‌یافته کشور هستیم. روند همگرایی مزبور با استفاده از مدل جاذبه و روش اقتصادسنجی رگرسیون چند متغیره با داده‌های تابلویی (مدل پنل تلفیقی) نشان داده شده است.

کلیدواژه‌ها: مهندسی اقتصاد، مهندسی فنی در اقتصاد، همگرایی اقتصادی، اقتصاد لرستان.

مجله مطالعات نوین در
اقتصاد، مدیریت و
حسابداری

دوره: ۳

شماره: ۱

بهار ۱۴۰۰

صفحه: ۶۴-۴۹

Journal of New Studies
in Economics,
Management and
Accounting

Vol: 3

No.: 1

Spring-2021

Page: 49-64

*ایمیل نویسنده مسئول: resalatroschanfekr@gmail.com

مقدمه

اقتصاد لرستان فاقد مدیریت مناسب اقتصادی می‌باشد. بسیاری از مهندسان فنی ایده‌های شخصی خودشان را بر جامعه تحمیل می‌کنند. علی‌رغم شواهد تجربی بسیار زیاد دال بر سیاست‌گذاری نادرست اقتصادی، اما همچنان این سیاست‌ها پیگیری می‌شوند. هزینه‌های ناشی از تکرار تجربیات تاریخی و پرداختن هزینه‌های ناشی از مون‌وخطاهای بی‌فرجام بر اقتصاد لرستان بسیار گران آمده است. با آنکه ضعف اقتصاد لرستان ناشی از عدم برنامه مشخص و منسجم است اما سیاست‌گذاران مشکلات را ناشی از مسائلی همچون نبود بودجه و فقر منابع می‌دانند. با این وجود که برنامه توسعه‌ای مشخصی دنبال نشده است اما اقتصاد لرستان نسبت به سایر استان‌های توسعه‌یافته کشور همگرا شده است؛ که این مهم نشان‌دهنده پتانسیل بالای اقتصاد این استان می‌باشد. در اقتصاد ایران تقریباً چهار برابر نیاز واقعی آن سرمایه‌گذاری شده است^۱. آمارها در خصوص اقتصاد لرستان نشان می‌دهد که این نسبت بیش از چهار برابر نیاز این استان بوده است بر این اساس گزاره عدم رشد و توسعه اقتصاد لرستان ناشی از کمبود بودجه استانی مدعایی قابل تأمل نیست و یا لاقلاً دلیل اصلی عقب‌ماندگی اقتصاد لرستان نیست. بودجه لرستان ارسال نود و چهار ۸۳۰ میلیارد تومان بوده است. در حالی که میزان تولید خالص استانی بسیار کمتر از رقم مذکور بوده است.

پیدایی مهندسی اقتصاد به دهه‌ی ۱۹۴۰ میلادی و پس از بحران بزرگ برمی‌گردد. مهندسی اقتصاد در غرب منجر به تکامل تئوری‌های اقتصادی و واقعیت‌های اقتصادی در قالب سنتز نئوکلاسیکی-کینزی شده است. در حالی که فرآیند مهندسی اقتصاد در ایران منجر به جدایی این دو مقوله از یکدیگر و همچنین عدم تعامل بین آن‌ها شده است. رویکرد مهندسی در اقتصاد غرب مبدع افرادی چون کینز، توبین، اکستین، سولو و دیگران بوده است. در حالی که متولی مهندسی اقتصاد در ایران عمدتاً مهندسان رشته‌های فنی بوده‌اند که از آن‌ها در این مقاله با عنوان مهندسی فنی در اقتصاد یاد می‌شود. انقلاب کینزی نه تنها پژوهش‌های اقتصادی بلکه آموزش‌های اقتصاد را نیز تحت تأثیر قرار داد و ناسالیان متمدنی اصول و نظریات آن به صورت فزاینده‌ای مورد توافق اقتصاددانان تمام مکاتب فکری قرار گرفت و بعدها اقتصاد کینز مورد نقادی قرار گرفت اما این بدان معنا نبود که اقتصاددانان پس از کینز تلاش‌های او را نادیده و آن را کنار بگذارند. اقتصاددانان پس از کینز

۱. محسن رنایی سخنرانی دانشگاه اصفهان ۱۳۹۵

اذعان داشتند که هرچند این امکان وجود دارد که ادعاهای کینز درست باشد اما بسیاری از نظریات مکتب کینزی بیش از حد ساده‌سازی شده‌اند^۱. آن زمان که هیکس و مودگلیانی در حال توسعه مدل‌های کینزی در کلاس درس بودند متخصصان اقتصادسنجی چون کلاین در حال کار کردن بر روی مدل‌های کاربردی‌تر بودند که هم با داده‌ها سازگار باشند و هم قابلیت استفاده در تحلیل‌های سیاستی را داشته باشند. برخی از اقتصاددانان مانند کینز بلا تکلیفی در قبال آینده راناشی از سیاست‌های حکومت برنامه می‌دانستند که از سرمایه‌گذاری ضروری برای خروج از رکود بزرگ ممانعت می‌کرد. بوریس یلتسین از کشورهای بسیار ثروتمند، با استعداد و خسته از این همه تجربه سخن می‌گفت. محسن رنایی معتقد است یک حکم خرد اقتصادی و اجتماعی نمی‌تواند به یک حکم کلان اقتصادی و اجتماعی تعمیم داده شود. رنایی نتیجه باز شدن فضای سیاست‌گذاری برای مهندسان در اقتصاد ایران را تسری قواعد فضای محدود به فضای نامحدود می‌داند.

یکی از فرضیات تجربی مهم الگوی سولو-سوان، همگرایی مشروط بود. توقف رشد اقتصادی در صورت عدم تداوم رشد تکنولوژیک، از دیگر پیش‌بینی‌های مدل سولو-سوان بود. رحمانی و همکاران (۱۳۸۳) به بررسی نقش سیاست‌های دولت در همگرایی منطقه‌ای بین استان‌های ایران با به‌کارگیری روند سپرده‌های دیداری برای دوره ۱۳۶۹-۱۳۷۹ پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد با وجود واگرایی سیگما در روند سپرده‌های دیداری وجود همگرایی مطلق و شرطی را نمی‌توان رد کرد. زو و همکاران (۲۰۰۸) مطالعاتی را در کشور چین طی سال‌های (۲۰۰۴-۱۹۸۱) با استفاده داده‌های تلفیقی ۲۸ استان انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که سرعت همگرایی میان استان‌های توسعه‌یافته ۶۲.۲ درصد و میان استان‌های در حال توسعه ۵۶/۱ درصد است. هم‌چنین سرمایه‌فیزیکی مهم‌ترین عامل رشد است، سرمایه انسانی و زیرساخت حمل‌ونقل نقش مثبت بر رشد دارند.

دو گونه اقتصاد کلان و در نتیجه دو روایت متفاوت از اقتصاد کلان ممکن است وجود داشته باشد. یک گروه که اقتصاد کلان را یک حوزه مهندسی در نظر می‌گیرند و گروه دیگر اقتصاد را جزء شاخه علوم می‌پندارند. تحقیقات اقتصاد کلان در پس این دو حوزه فکری متفاوت شکل گرفته است. در این زمینه می‌توان مشاهده کرد که اقتصاددانان در دهه‌های پیشین بیش‌تر درصدد توسعه و ساخت ابزارهای تحلیلی و ارائه مبانی نظری

۱. همانند مدل IS-LM

برای ارتقا علم اقتصاد کلان بوده‌اند. حال آن‌که گروه دیگر، تمایل زیادی به حل مسائل واقعی در عمل داشته‌اند. به نظر می‌رسد تعامل پویا و سازنده بین این دو حوزه فکری برای بقای اقتصاد کلان در مواجهه با لایه‌های گوناگون مصائب جوامع انسانی ضروری باشد. پیشرفت و بالندگی مداوم اقتصاد کلان بستگی تام به پذیرش نقش دوگانه آن به‌عنوان یک علم و یک حوزه مهندسی در عمل دارد. فلسفه‌ی پیدایی اقتصاد کلان حل مشکلات علمی و واقعی در جهان پیرامون ماست. رویکرد مهندسی در اقتصاد باعث به وجود آمدن یک خلط معرفت‌شناسی با عنوان مهندسی فنی در اقتصاد شده است. این جریان که به نحوی از انحا گروه سومی را در اقتصاد، بالأخص اقتصاد ایران، شکل داده‌اند معتقدند که تئوری‌ها و تلاش‌های پیشین اقتصادی عمدتاً تئوری‌های محض و غیرقابل انعطاف هستند که نمی‌توانند بحران‌های اقتصادی را از میان بردارند و اساساً بایستی علم اقتصاد را کنار گذاشت. شواهد تجربی نشان می‌دهد این رویکرد و ذهنیت هنگامی به وجود می‌آید که اقتصاددانان با تئوری‌های اقتصادی نمی‌توانند مشکلات اقتصادی جامعه را مرتفع نمایند. به‌عنوان مثال بحران بزرگ دهه‌ی ۱۹۳۰ میلادی بحرانی اقتصادی در مقیاسی بی‌سابقه بود که بقای سیستم سرمایه‌داری را به‌صورت جدی مورد تهدید قرارداد. در ایران نیز این ذهنیت‌ها پس از انقلاب و بحران‌های شدید اقتصادی شکل گرفته‌اند؛ اما رویکرد مهندسی اقتصاد در غرب و در کشور ایران مسیرهایی متفاوت از یکدیگر داشته‌اند. در اقتصاد غرب پس از بحران بزرگ رابطه میان تئوری‌های اقتصادی و رویکرد مهندسی اقتصاد همچنان پابرجا ماند؛ اما در ایران بحران‌های اقتصادی و اجتماعی باعث شد که مهندسانی متولی سیاست‌گذاری اقتصادی گردند که رشته‌هایی به‌غیر از علوم اجتماعی داشتند و عمدتاً فارغ‌التحصیلان رشته‌های مهندسی بودند. عالمان حوزه علوم انسانی و اجتماعی به معنای متخصص هیچ‌گاه پس از انقلاب به‌عنوان نیروی اقتصادی وارد نظام تدبیر نشدند. سهم دانش‌آموختگان علوم مهندسی در سیاست‌های اقتصادی و اجرایی بسیار بیشتر از فارغ‌التحصیلان علوم انسانی بوده است؛ و بیش‌تر ایده‌ها و طرح‌های اقتصادی در ایران، توسط مهندسیین طراحی و اجرا شده است. در غرب بحران سبب پیدایی شاخه‌ای تحت عنوان اقتصاد به‌مثابه یک حوزه مهندسی گردید که چیزی جدای از علم اقتصاد نمی‌باشد. تئوری‌های اقتصادی و مهندسی مکمل یکدیگر شدند.^۱ کینزی‌های اولیه در قالب نظریه رویکرد مهندسی سنتز نئوکلاسیکی-کینزی را ابداع کردند و اقتصاد تئوری و

۱. سنتز نئوکلاسیک - کینزی

مهندسی اقتصاد را با یکدیگر آشتی دادند^۱. رویکرد مهندسی غرب نظریه آدام اسمیت و مارشال را در بلندمدت صادق می‌داند اما مطابق با نظر کینز دست نامرئی در کوتاه‌مدت صادق نیست و مهندسی اقتصاد و دانشمندان اقتصاد در سنتز نئوکلاسیک - کینزی به یک توافق رسیدند؛ اما این سنخ بحران‌ها در اقتصاد ایران منجر به جدایی تئوری‌های و واقعیت اقتصادی از یکدیگر شد؛ و مهندسی فنی نقش اقتصاددانان را در اقتصاد ایران ایفا نموده‌اند. از پیامدهای منفی مهندسی فنی در اقتصاد می‌توان به تلقی انتزاعی بودن علم اقتصاد، فقدان کارایی تئوری‌های اقتصادی، جدایی صنعت و دانشگاه اشاره کرد. مهندسی فنی در اقتصاد همواره نگاهی کوتاه‌مدت و گذرا به اقتصاد کلان دارند. این مهم، مقوم فرضیه پژوهش، تحت عنوان عدم معرفت و التزام مهندسی فنی به آموزه‌های اقتصاد کلان است. این رویکرد گرچه توانسته است در کوتاه‌مدت مشکلاتی را به صورت مقطعی حل کند؛ اما در بلندمدت عمدتاً آثار منفی زیادی در قیاس با منفعتشان داشته‌اند. رکودهای پی‌درپی در اقتصاد ایران و لرستان ماحصل نگاه کوتاه‌مدت و سطحی توسط مهندسی فنی، به اقتصاد است. تعطیل شدن بسیاری از صنایع و کارخانه‌هایی است که در بلندمدت نتوانسته‌اند بدون حمایت دولت به بقای خود ادامه دهند. بسیاری از طرح‌های اقتصادی هزینه‌های هنگفت مالی و اجتماعی به جامعه تحمیل کرده و نظم خودجوشی که حاصل هزاران سال تعامل زنده و پویای اقتصاد و طبیعت بوده است را از بین برده است. فیلسوفان اقتصادی معتقدند که نمی‌توان علمی با نام اقتصاد تعریف کرد و از این مسئله مهم که دنیا چگونه کار می‌کند مغفول ماند. وحدت عین و ذهن و دست نامرئی همگی مبین این امر است که اقتصاد درهم‌تنیده با طبیعت است. مهندسی اقتصاد به علم اقتصاد اعتقاد دارد و برای واقعی‌تر شدن تئوری‌های اقتصادی صرفاً خواهان اصلاحاتی در آن هستند؛ اما مهندسی فنی در اقتصاد اصالتی را به علم اقتصاد نمی‌دهد.

خطای ترکیب

خطای ترکیب به عنوان یک مانع اقتصادی و تفسیر ناصواب از معرفت اقتصادی آنچه را در مورد جزء صادق است در مورد کل نیز صادق می‌داند. در خطای ترکیب احکام اقتصاد خرد به اقتصاد کلان تسری داده می‌شود؛ و با سطح خرد و عقل زمینی در خصوص ابعاد دیگر عالم اظهار نظر می‌شود. وقتی احکام بعد پایین به بعد بالاتر و قواعد فضای محدود به فضای نامحدود تعمیم داده شود خطای ترکیب بروز می‌نماید. یک تماشاگر

۱. ساموئلسون، مودیگیلیانی و توبین

فوتبال در ورزشگاه در حالت ایستاده می‌تواند بازی را بهتر ببیند اما اگر همه تماشاگران فوتبال برخیزند همه بهتر خواهند دید؛ و وضعیت نسبت به قبل (قبل از اجرای سیاست اقتصادی) بهتر نخواهد شد. شناخت خطای ترکیب دشوار و حتی ناممکن است؛ زیرا سخت‌ترین راه برای تشخیص آن روش تجربه و آزمون خطا می‌باشد. مهندسی فنی چاره‌ای جز انتخاب آزمون و خطا را نداشته‌اند. پس از سپران ۴۰ سال از انقلاب همچنان نتوانسته‌ایم این مشکل را آن‌چنان‌که بایسته است شناسایی کنیم. سیاست افزایش تسهیلات بانکی در لرستان باهدف افزایش تولید ملی و کاهش بیکاری، چندین سال است که به‌طور متناوب اجرا می‌گردد. ارسال ۹۶ بالغ بر سه هزار و هفتصد میلیارد تومان تسهیلات به افراد متقاضی پرداخت شد^۱. از نگاه اقتصاد خرد افزایش وام منجر به افزایش سرمایه‌گذاری و افزایش تولید ملی می‌گردد؛ اما با توجه به افزایش یک‌باره نقدینگی، (افزایش قدرت خرید مردم و تورم انتظاری)، منجر به افزایش قیمت‌ها، افزایش تورم و بالا رفتن هزینه تولید گردید. با توجه به غیرواقعی بودن نرخ بهره، به افزایش سفته‌بازی پول منجر شد. بانک‌ها برای بالا بردن سود خود سعی در جذب تسهیلات اعطایی نمودند که از این طریق نرخ بهره افزایش پیدا کرد یکی از عواملی که باعث شده است که بانک‌ها در اقتصاد لرستان به‌شدت سودآور باشند همین مسئله بود که سپرده‌گذاری در بانک‌ها توسط افراد بسیار سودمندتر از سرمایه‌گذاری در تولید است^۲. نتیجه این سیاست بدتر شدن وضعیت اقتصادی نسبت به قبل از اجرای سیاست، بالا رفتن قیمت‌ها، ثابت ماندن تولید و افزایش نرخ بهره بود.

نظم خودجوش

نظم خودجوش مفهومی اقتصادی است که مایکل پولانی و فردریش فون هایک برای نخستین بار آن را مطرح کردند. نظام خودجوش برآیند رفتار تک‌تک آدمیان و نهادهای ریزودرشتی است که در بازار فعالیت می‌کنند. آدام فرگوسن معتقد است نظم خودانگیخته نتیجه کنش‌های انسان است اما نتیجه طراحی انسان‌ها نیست. نظم خودانگیخته با کاربری گزاره‌ی همه‌چیز را همگان می‌دانند و ارائه نظریه تقسیم معرفت در مقابل سیستم برنامه‌ریزی متمرکز، قرار می‌گیرد. فردگرایی بر ساخت‌گرایانه به یک جامعه القا می‌کند تا چگونه رفتار کنند. در نظم خودجوش روابط اجتماعی را در قالب فرمان و فرمان‌برداری خلاصه می‌کند؛ و تجسم بینشی

۱. فصلنامه سازمان برنامه و بودجه لرستان (۱۳۹۷)

۲. این درحالی است که عمده ی فعالیت بانک‌ها در ایران و به تبع آن در لرستان در قالب عقود غیرمشارکتی و غیرمولد اقتصادی است که منجر به رکود عمیق تر و فعالیت‌های نا کارای بخش‌های مختلف اقتصادی می‌گردد.

است که رگه‌های حاکم سنت افلاطونی و مسیحی در فرهنگ غرب را به چالش کشیده است. نظم خودانگیخته معتقد است که تنظیمات و ترتیبات موجود اجتماعی تجسم نسل‌های پیاپی‌اند و نباید شتابزده حذف یا بازسازی شوند؛ اما فردگرایان بر ساخت‌گرا با تدبیرهای فعلی نهادها، ترتیبات موجود را کنار می‌زنند. جوامع را با تکیه بر عقل کنونی دگرگون و از نو طراحی می‌کنند به‌گونه‌ای که آفاتی مانند فقر، جهل، خشونت را به یک‌باره از جامعه کنار زنند. مهندسان فنی عموماً با سیستم‌های غیرکاتالیک سروکار دارند در صورتی که جامعه یک مدیریت کاتالیک نیاز دارد. سیستم‌های غیراجتماعی یا غیرکاتالیک به صورت مدیریت شده پدیدار می‌شوند و به‌سادگی قابل مدیریت‌اند در صورتی که سیستم‌های اجتماعی یا کاتالیک مدیریت پیچیده دارند. یک مثال از نظم کاتالیک شکل‌گیری شهرها می‌باشد وقتی روستاها بزرگ می‌شوند و جمعیت آن‌ها روبه‌تزايد می‌رود آرام‌آرام افراد درمی‌یابند که بایستی به نقطه‌ای دیگر مهاجرت کنند که به لحاظ امکانات رفاهی درخور توجه باشد. رفته‌رفته شهرها به وجود می‌آیند. مناطق فقیرنشین و ثروتمند، بدون اراده دیگری، به صورت خودجوش شکل می‌گیرند و طبقات اقتصادی و اجتماعی متفاوت شکل می‌گیرند. در سیستم اجرای هدفمندی یارانه‌ها به‌عنوان یک سیستم اجتماعی و زنده بالطبع بایستی برخوردی کاتالیک با آن می‌شد؛ اما برخورد صورت گرفته برخورد کاملاً بنگاهی و خردی بود و فرض بنگاهی این‌گونه بود که یارانه انرژی از خانواده‌های ثروتمند به خانواده‌های فقیر داده می‌شود. تا شکاف‌های طبقاتی کم شود؛ اما نتیجه غیر از فرض اولیه بود و شکاف‌های طبقاتی بسیار بیش‌تر از پیش شد. در سیل اخیر لرستان نیز شاهد آن بودیم که نظم گذشته با آنکه درک سطحی از علوم روز داشته است؛ اما تمهیدات به‌مراتب بهتری را در خصوص تعامل با طبیعت لحاظ کرده‌اند. عدم ساخت‌وساز در حواشی رودخانه‌ها و معماری مقابله‌باسیل مثال‌هایی از تعامل خودجوش انسان و طبیعت است. در سیستم کاتالیک سیاست‌گذار اقتصادی بایستی همانند یک داور مسابقه فوتبال خود داخل بازی و یا بخشی از بازی نباشد بلکه بر مسابقه فوتبال نظارت کند و ملاک عمل او تعامل بازیکن‌های دو سیستم باشد. پس از انقلاب شمار اتوبان‌ها، سدها، پل‌ها، پارک‌ها و... بسیار زیاد هزینه‌های اجتماعی بسیار بالایی را به اقتصاد تحمیل کرده است که ناشی از برخورد غیرکاتالیک مهندسان بوده است. نگاه مهندسین فنی به سدسازی فرودگاه و طرح‌های زیربنایی یک نگاه غیرکاتالیک است زیرا با یک محاسبه مهندسی میلیون‌ها سال تعامل طبیعی و زنده طبیعت را نادیده گرفته‌اند. نتیجه این اقدامات کم‌آبی و خسارت‌های کاتالیک مترتب بر آن است.

نگاه کوتاه‌مدت به رشد اقتصادی

هر رشد اقتصادی می‌تواند به یک رکود منجر گردد. با توجه به این که مهندسی فنی تنها به بخشی از اقتصاد توجه می‌کنند و سیاست‌هایی در راستای یک بخش خاص از اقتصاد اعمال می‌کنند این امر می‌تواند توازن ساختاری اقتصاد را بر هم زند. نتیجه این نوع از سیاست‌های اقتصادی منجر به فربه شدن بخشی از اقتصاد و نحیف شدن بخش دیگر می‌گردد. به‌مرور زمان ارتباط بخش‌های مختلف اقتصادی با یکدیگر قطع و در بلندمدت بخشی از اقتصاد دچار رکود و بخش دیگر آن با ظرفیت‌های خالی مواجه می‌گردد. در اقتصاد توسعه حداقل با سه رشد مواجه هستیم که هرکدام از آن‌ها می‌تواند سبب رکود در اقتصاد شوند^۱. یک نمونه از رشد کیفی که باعث رکود گردید کارخانه یخچال سازی خرم‌آباد می‌باشد؛ که قصد داشت ارسال ۹۶ میزان تولید روزانه خود را از ۱۲۰-۱۵۰ به ۸۰۰-۱۰۰۰ واحد افزایش دهد. رکود عمودی در اقتصاد لرستان نمودهای بسیاری دارد؛ که برآمده از نگاه کوتاه‌مدت به اقتصاد می‌باشد. در لرستان تسهیلات بسیار زیادی به‌منظور توسعه کشاورزی و دامداری‌ها داده شده است. عمده‌ی تسهیلات و یارانه‌های استانی مذکور برای تولید و عرضه محصولات بوده و در زیرساخت‌ها و مکانیزه کردن بخش‌هایی که در ارتباط مستقیم با آن هستند سرمایه‌گذاری نشده است. در اقتصاد لرستان صنعتی که تجهیزات و کالاهای سرمایه‌ای را عرضه نماید، وجود ندارد. نتیجه این که کشاورزی یا همچنان سنتی می‌ماند یا هزینه تولید آن به خاطر واردات کالا سرمایه‌ای و هزینه تعمیرات و استهلاک بیش از حد بالا می‌رود. عدم التزام به تئوری‌های اقتصادی یکی از مهم‌ترین مشکلاتی است که پس از انقلاب بر اقتصاد ایران عارض شده است. اقتصاد ایران و لرستان در فقر بزرگی به سر می‌برد که اعتقاد نداشتن به تئوری‌های اقتصادی از نمودهای آن است. تعطیلی کارخانجات چرم و پوست یخچال سازی کشت و صنعت در شهرستان خرم‌آباد در لرستان به این دلیل است که احداث این صنایع مبتنی بر نیازهای واقعی استان نبوده است. دولت صنایع مزبور را با دادن یارانه از تعطیلی نجات داد؛ اما هنگامی که این کارخانه‌ها و صنایع به بخش خصوصی واگذار شدند همه آن‌ها ورشکست شدند. براین اساس راه‌اندازی دوباره ورشکستگی مجدد را نتیجه می‌دهد. با آنکه کارخانه‌های سطح کشور با حدود ۲۵ درصد توان کار می‌کنند اما اقتصاد ما دچار رکود گردیده است؛ زیرا تقاضای مؤثری برای تولیدات کارخانه‌ها وجود نداشته است.

۱. رکود افقی، رکود عمودی و رکود کیفی

رکود امروز اقتصاد لرستان ناشی از کمبود سرمایه نیست بلکه ناشی از سیاست‌گذاری نادرست اقتصادی است. برخی از منابع میزان نقدینگی اقتصاد لرستان را بیش از ۱۰ هزار میلیارد تومان ارائه کرده‌اند که رقم مزبور فراتر از نیاز این استان است. تزریق یک‌جا و بدون برنامه بودجه سبب پیدایی نوعی از رکود گردیده است. بودجه‌های به کار گرفته‌شده ناشی از اراده و تمایلات رویکرد مهندسی فنی در اقتصاد بوده است. کارخانه یخچال سازی خرم‌آباد^۱ برای آنکه در بازار رقابتی بماند بایستی خطوط جدید را وارد و خطوط قبلی را خارج نماید. این سیاست حداقل به ۳۰ میلیون دلار بودجه نیاز دارد. در صورت تخصیص این بودجه کارخانه یخچال‌سازی لرستان توان رقابتی با سایر محصولات داخل کشور را نیز ندارد و با توجه به سهم بسیار ناچیز آن در اشتغال بیش از آن‌که درآمدزا باشد زیان‌آور است. کارخانه چرم و پوست در خرم‌آباد به دلیل عدم توان رقابتی با بازارهای دیگر در دهه‌ی ۷۰ تعطیل شد و مسئولین بار سعی بر راه‌اندازی مجدد آن نمودند و این در حالی است که مدیریت صنعت اذعان داشته است ۱۸ هکتار زمینی را که در اختیار دارند بلااستفاده مانده است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۵ با استفاده از روش تاکسونومی استان لرستان با درجه توسعه‌یافتگی ۰/۲۵ جزء سه استان عقب‌مانده کشور به لحاظ توسعه اقتصادی می‌باشد. هم‌چنین بر اساس تحقیقاتی که در خلال سال‌های ۹۰-۸۵ صورت پذیرفته، لرستان عقب‌افتاده‌ترین استان به لحاظ توسعه صنعتی بوده است؛ اما باین‌وجود به دلیل منابع سرشار اقتصاد لرستان همچنان شاهد همگرایی اقتصادی این استان نسبت به سایر استان‌های توسعه‌یافته کشور هستیم. جامعه آماری این تحقیق شامل ۲۷ استان کشور در دوره زمانی ۱۳۹۲-۱۳۷۹ می‌باشد. به لحاظ گسترده بودن تأثیر همگرایی بر اغلب متغیرهای اقتصادی و هم‌چنین زیاد بودن متغیرهای استانی امکان مشاهده این تأثیرات دشوار می‌باشد لذا در این مطالعه از مدل جاذبه استفاده می‌شود. مدل جاذبه با روش اقتصادسنجی رگرسیون چند متغیره با داده‌های تابلویی (مدل پنل تلفیقی) می‌تواند از طریق داده‌های بسیار زیادی برهمگرایی اقتصادی تأثیر بگذارد. داده‌های مورد استفاده در این تحقیق عبارت انداز: تولید ناخالص داخلی سرانه، نرخ پس‌انداز، نرخ رشد جمعیت، نرخ باسوادی، نرخ استهلاک سرانه و سلامت نیروی کار می‌باشند.

۱. خبرگزاری ایسنا (۱۳۹۶)

فرم عمومی مدل جاذبه مورد برآورد تحقیق ما به صورت زیر است^۱:

$$GDP_{ijt} = \beta_0 + \beta_1(SAV_{ijt}) + \beta_2(DEP_{ijt}) + \beta_3(POP_{ijt}) + \beta_4(EDU_{ijt}) + \beta_5(HEA_{ijt}) + \varepsilon_{ij}$$

لوین، لین و چو (۲۰۰۲) نشان دادند که در داده‌های پانلی استفاده از آزمون ریشه واحد برای ترکیب داده‌ها دارای قدرت و اعتبار بیشتری نسبت به استفاده از آزمون ریشه واحد برای هر مقطع به صورت جداگانه است. لذا ضروری است یکی از پنج روش زیر برای آزمون ریشه واحد پانل مورد استفاده قرار گیرد:

– آزمون لوین لین چو^۲

– آزمون ایم، پسران و شین^۳

– آزمون برتونگ^۴

– آزمون فیشر^۵

– آزمون هادری^۶

در آماره آزمون‌های لوین، لین و چو، ایم، پسران و شین و برتونگ فرض صفر مبنی بر نا ایستایی است و با رد H_0 عدم پایایی رد می‌شود و پایایی متغیر ثابت می‌شود. در حالی که در آماره آزمون هادری فرضیه صفر مبنی بر ایستایی است. در این مقاله، آزمون ریشه واحد لوین، لین و همکاران برای بررسی پایایی متغیرها استفاده می‌شود.

۱. تولید ناخالص داخلی GDP، SAV نرخ پس انداز، DEP نرخ استهلاك سرانه، POP نرخ رشد جمعیت، EDU نرخ باسوادی و HEA سلامت نیروی کار استان لرستان نسبت به سایر استان‌های کشور می‌باشد؛ که شاخصی برای نشان دادن همگرایی اقتصادی می باشد.

2. Levine, Lin & Chu (LLC)

3. Im, Pesaran & Shin (IPS)

4. Breitung test

5. fisher test

6. Hadri Test

جدول ۱: خلاصه نتایج آزمون‌های ریشه واحد پانلی

استان‌های کشور			
متغیرها	ضریب	سطح احتمال	LLC
GDP	-۵,۵۱۲۶۱	0/0000	I(0)
SAV	-۶,۶۰۵۷۵	0/0000	I(0)
DEP	-۴,۷۹۲۳۰	0/0000	I(0)
POP	۴,۶۰۸۵۸-	0/0000	I(0)
EDU	۹,۷۴۶۳۴-	0/0000	I(1)
HEA	۴,۶۴۲۷۱-	0/0000	I(0)

آن‌چنان‌که در جدول شماره ۱ نشان داده شد. با توجه به اینکه سطح اجتماع زیر ده درصد می‌باشد (برای پایایی متغیرها در آزمون هادری بایستی سطح اجتماع بالای ده درصد باشد). بر اساس نتایج مشاهده شده فرض H_0 رد و فرض H_1 مبنی بر پایایی متغیرها مورد پذیرش قرار گرفت. نتایج جدول ۱ و بررسی مقادیر آماره‌های محاسبه شده و احتمال پذیرش آن‌ها نشان می‌دهد که تمامی متغیرها با یک‌بار تفاضل گیری پایا گردیده‌اند.

نتایج آزمون هم انباشتگی پانل ۱

جدول ۲: نتایج آزمون هم انباشتگی

آماره‌های آزمون	مدل جاذبه	
	Statistic	Prob
Panel PP-Statistic	-۸,۸۲۹۲۰۰	۰/۰۰۰۰
Panel ADF-Statistic	-۳,۰۷۰۹۸۴	۰/۰۰۱۱
Group PP-Statistic	-۱۵,۵۸۹۷۵	۰/۰۰۰۰
Group ADF-Statistic	-۳,۴۱۳۸۴۸	۰/۰۰۰۳

منبع: یافته‌های محقق

در هر چهار آزمون وجود همگرایی متغیرها دیده می‌شود و متغیرها در بلندمدت هم انباشته بوده و رابطه بلندمدت بین آن‌ها وجود دارد. در جدول شماره ۲ با توجه به اینکه سطح احتمال (Prob آزمون) زیر ده درصد می‌باشد. فرض H_1 مبنی بر هم انباشتگی بین متغیرها مورد تأیید قرار می‌گیرد.

1. Cointegration Test

نتایج حاصل از تخمین الگو به روش پنل ایستا

جدول ۳: نتایج حاصل از تخمین الگو به روش پنل ایستا

متغیرها	اثرات ثابت)				
	مدل جاذبه	Coef	Std. Err	z	P> z
ضریب ثابت		۰/۶۰۰۶۵۰	۰/۰۱۰۷۷۹	۵۵,۷۲۲۴۴	۰/۰۰۰۰
SAV		۰/۶۶۴۰۰۶	۰/۰۳۰۱۴۸	۲۲,۰۲۴۶۳	۰/۰۰۰۰
DEP		-۰/۴۸۹۳۸۹	۰/۰۱۰۵۰۲	-۴۶,۶۰۰۲۵	۰/۰۰۰۰
EDU		۰/۰۴۵۲۸۵	۰/۰۲۵۹۷۳	۱,۷۴۳۵۵۹	۰/۰۸۲۱
HEALTH		۰/۱۱۳۳۲۴	۰/۰۱۹۶۱۱	۵,۷۷۸۶۱۲	۰/۰۰۰۰
POP		۰/۰۳۰۹۱۲	۰/۰۱۴۳۶۲	۲,۱۵۲۲۵۵	۰/۰۳۲۰
$R^2 = .0767000$ $F = 65.65398$ $\text{prob}(F - \text{Statistic}) = \dots$					
منبع: محاسبات پژوهش - اعداد داخل پرانتز بیانگر p-value می‌باشند					

نتایج انتخاب الگو جهت تخمین مدل

جدول ۴: نتایج انتخاب الگو جهت تخمین مدل

Prob	مقدار آماره آزمون	آماره آزمون	نوع آزمون
۰/۰۰۰۰	۱۶۶,۵۷۹۲۶۸	F	F مقید برای مدل
۰/۰۱۹۱	۱۳,۴۹۶۰۳۹	H	آزمون هاسمن برای مدل

منبع: یافته‌های محقق

بر اساس آزمون F ، با احتمال $۰/۹۵$ نمی‌توان فرضیه صفر مبنی بر یکسان بودن اثرات انفرادی^۱ را پذیرفت؛ بنابراین، نتایج روش حداقل مربعات معمولی، اریب‌دار می‌باشد و باید روشی را اتخاذ کرد تا اثرات انفرادی ناشی از ناهمگنی متغیرها، لحاظ شود. نتیجه آزمون هاسمن، مدل اثرات ثابت را مورد تأیید قرار می‌دهد. در آزمون F لیمر و هاسمن با توجه اینکه Prob آزمون زیر ده درصد می‌باشد مدل اثرات ثابت تأیید می‌گردد.

1. Individual Effects

نتایج مدل:

Dependent Variable: GDP
Method: Panel Least Squares
Date: 04/20/17 Time: 15:02
Sample: 1379 1392
Periods included: 14
Cross-sections included: 27
Total panel (balanced) observations: 378
White cross-section standard errors & covariance (d.f. corrected)
WARNING: estimated coefficient covariance matrix is of reduced rank

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.600650	0.010779	55.72244	0.0000
SAV	0.664006	0.030148	22.02463	0.0000
DEP	-0.489389	0.010502	-46.60025	0.0000
EDU	0.045285	0.025973	1.743559	0.0821
HEALTH	0.113324	0.019611	5.778612	0.0000
POP	0.030912	0.014362	2.152255	0.0320
Effects Specification				
Period fixed (dummy variables)				
R-squared	0.767000	Mean dependent var		0.680898
Adjusted R-squared	0.755317	S.D. dependent var		0.291879
S.E. of regression	0.144379	Akaike info criterion		-0.983792
Sum squared resid	7.483465	Schwarz criterion		-0.786006
Log likelihood	204.9367	Hannan-Quinn criter.		-0.905294
F-statistic	65.65398	Durbin-Watson stat		0.068089
Prob(F-statistic)	0.000000			

نتیجه گیری

مهندسی اقتصاد به دنبال توسعه نظریات اقتصادی است و مشکلات واقعی اقتصادی را با خلق نظریات جدید اقتصادی و استفاده از نظریات قبلی اقتصاد، بررسی می‌کنند اما نگرش مهندسی فنی در اقتصاد فاقد سابقه تاریخی است و متوجه کسانی است که صرفاً کارگزار اقتصادی هستند. رابطه میان سطح توسعه ملی با سطح توانایی‌های هر جامعه در زمینه استفاده از ذخیره دانش و مهارت‌های انباشته‌شده در طول تاریخ و میزان توانایی آن‌ها در به حداقل رساندن هزینه‌های ناشی از تکرار تجربیات تاریخی و پرداختن هزینه‌های ناشی آزمون و خطاهای بی‌فرجام از مهم‌ترین رموز توسعه است. همگرایی اقتصادی استان لرستان با سایر استان‌های توسعه‌یافته کشور مورد تأیید می‌باشد. نرخ پس‌انداز، نرخ باسوادی نرخ رشد جمعیت و شاخص سلامت نیروی

کار دارای رابطه مستقیم با همگرایی اقتصادی می‌باشند و نرخ استهلاک سرانه دارای رابطه غیرمستقیم با همگرایی اقتصادی می‌باشد. روند همگرایی اقتصادی لرستان با سایر استان‌های توسعه‌یافته کشور بسیار پایین است. تخصیص امتیاز ویژه به معادن و صنایع اقتصادی لرستان که از مزیت بالایی برخوردار هستند می‌تواند منجر به کاهش مهاجرت نیروی کار به استان‌های توسعه‌یافته کشور گردد. مشکلات کلان اقتصاد لرستان از قبیل مهاجرت نیروی کار و بیکاری صرفاً به خاطر کمبود بودجه نیست بلکه به خاطر عدم مدیریت اقتصادی مناسب است. مهاجرت نیروی کار، رکود فعالیت‌های اقتصادی در استان‌های کمتر توسعه‌یافته را افزایش می‌دهد و احتمالاً منجر به رونق بیشتر در مناطق مهاجرپذیر می‌گردد. توجه به شرایط و بنیادهای اقتصادی لرستان و تعدیل نظریه‌ها و الگوهای اقتصادی می‌تواند به خلق مزیت اقتصادی و همگرایی اقتصادی شود. باگذشت ۴۰ سال از انقلاب هنوز مشکلات اقتصادی لرستان ناشناخته است. بدیهی امر ابتدا باید مشکل شناخته شود و سپس به حل آن مبادرت گردد.

منابع

- ابراهیمی، علیرضا (۱۳۷۵)، «تعیین درجه توسعه‌نیافتگی مناطق روستایی لرستان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، چاپ‌شده.
- اسلامی، سیفالله (۱۳۹۱)، «تعیین و محاسبه درجه توسعه‌یافتگی استان‌های کشور طی دو مقطع ۱۳۸۵-۱۳۷۵»، مجله اقتصادی، ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره اول.
- افشاری، زهرا (۱۳۷۸)، «بررسی همگرایی درآمدی استان‌های ایران (آزمون نظریه سولو-سوان)»، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۱۳ صص ۱۷-۱.
- برو، رابرت و سرلتیس، آپوستولوس (۱۳۹۲)، «اقتصاد کلان یک رویکرد جدید (جلد اول: رشد و نوسانات اقتصادی)»، ترجمه‌ی اکبر کمیجانی و دیگران [تهران]: دانشگاه تهران.
- پور جعفری مقدم، معصومه (۱۳۹۱)، «بررسی GDP سرانه کشورهای منتخب منطقه منا با رهیافت سیستم دینامیکی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی، صص ۲۵-۷.
- رحمانی، تیمور (۱۳۹۰)، «اثر مهاجرت بر رشد اقتصادی و همگرایی منطقه‌ای در ایران»، فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی، شماره پنجم.
- رومر، دیوید (۱۳۸۳)، «اقتصاد کلان پیشرفته»، ترجمه مهدی تقوی، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات.
- عظیمی، ناصر (۱۳۸۱)، «مهاجرت از روستا به شهر»، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۱۰.
- لهسایی زاده، عبدالعلی (۱۳۸۱)، «جامعه‌شناسی توسعه»، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.
- متفکر آزاد، محمدعلی و همکاران (۱۳۹۴)، «بررسی همگرایی اقتصادی استان‌های ایران طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۷۹»، پژوهشنامه اقتصاد کلان، سال دهم، شماره ۱۹.
- محمود زاده، محمود (۱۳۹۱)، «نابرابری و رشد اقتصادی در استان‌های کشور»، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۶۴.
- موسوی جهرمی، یگانه (۱۳۸۸)، «توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی»، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، صص ۳۰-۲۸.

- نیلی، فرهاد (۱۳۹۱)، «آشنایی با رشد اقتصادی (مدل سولو-سوان)»، انتشارات دانشگاه صنعتی شریف.
- Acemoglu, Daron, Simon Johnson, and James A. Robinson. "Institutions as a fundamental cause of long-run growth." Handbook of economic growth 1 (2005):385-472.
- Barro, Robert J., and Xavier Sala-i-Martin. "Economic growth, 2nd." (2003).
- Barro, R. J., and sala-i-Martin, x., (1995), Economic Growth, Newyork, Mc Graw- Hill.
- Romer, David, (1993), "The New Keynesian synthesis." 1002-10037 journal of Econamy 98 (October).

سایت‌های اینترنتی

- <http://www.google.com>.
- <http://www.Answers.Com>
- <http://www.Bized.co.uk>
- <http://www.Innovation.gov.uk/rd-scoreboard>
- <http://www.Wikipedia.Org>
- <http://www.Worldbank.Org/research/growth>